

Vasıf Çınar-Velid EbuZZiya Davası

Vasıf Çınar-The Case of Velid EbuZZiya

Safiye Kıranlar*

*Hem iğne değil, paslı çuvaldız sokuyorsun
Hafız... Yine dünyalara meydan okuyorsun!¹*

Öz

Bu makalede *Tevhid-i Efkar* gazetesi başyazarı EbuZZiyazade Velid Bey'in "Bend-i Yevmî" isimli köşesinde dönemin Maarif Vekili Vasıf (Çınar) Bey aleyhine kaleme aldığı yazılar nedeniyle Vasıf Bey'in açtığı dava ve dava sürecinde yaşananlar anlatılacaktır. Davaya konu olan makaleler Maarif vekili Vasıf Bey'in *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ile ilgili eleştirilerin devam ettiği sırada kaleme alınmış, muhafazakâr kimliğiyle tanınan Velid Bey, vekili, garp-lılaşıma konusunda tenkit etmiş ve ara ara eleştirilerin dozunu kaçırmıştır. Makalelerinde sık sık savcının Vasıf Bey, yargılananlardan birinin kendisinin olduğu İstiklal Mahkemesi yargılamalarına atıfta bulunan Velid Bey'in bu yargılamanın etkisinden çıkamadığı görülmektedir. Her ne kadar mahkeme beraat kararıyla sonuçlanmış olsa da Vasıf Bey'le ilgili yorumlarında yargılamayla ilgili kötü hatıraların etkisini sezmemek mümkün değildir. Bu arada Velid Bey'in Vasıf Bey üzerinden hükümeti de tenkit ettiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Fakat hükümetin kabinede yer alan bir vekile destek vermekten çekindiği de net bir şekilde görülmektedir.

---

* Doç. Dr. Safiye Kıranlar, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, kiranlar@sakarya.edu.tr
1 Yusuf Ziya Bey'in, Velid EbuZZiya'yı tasvir ettiği dizeleri için bk. Mert Öksüz, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyaset, Toplum ve Mizah İlişkileri", *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu* 28-30 Nisan 2016, Bartın 2016, s. 396-397.

Bu makalenin dayanağını Velid Bey'in yazılarıyla o günlerde Ankara ve İstanbul gazetelerinde yer bulan, aynı konulu yazılar oluşturacaktır. Dönemin basınının da gün gün tarandığı ve davayla ilgili bütün yazıların değerlendirme kapsamına alındığı belirtilmelidir. Vasif Bey'in konuyla ilgili iki telgrafı dışında ne bir açıklaması ne de bir beyanati vardır. Bu eksiklik Vekil Vasif Bey'in de dahil olduğu hükümete taraftar olan gazetelerde yer alan haberler, makale ve mahkeme salonundaki Vasif Bey'in avukatı Sadettin Ferit Bey'in açıklamalarına daha çok yer verilerek giderilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Velid Ebuzziya Bey, Vasif(Çınar) Bey, Tevhid-i Efkâr, Muhalefet, Maarif

Abstract

In this article, the story of the case filed by Vasif Bey and the things happened during the trial period due to the writings that Ebuzziyazade Velid Bey, the editorial writer of *Tevhid-i Efkâr* newspaper had written against Vasif (Çınar) Bey, the Minister of Education in the column named "Bend-i Yevmi" will be explained. The articles which were the subject of the trial were written during the period when the criticisms against Law on Unification of Education; Vasif Bey was the Minister of Education at that time and Velid Bey who was known for his conservative identity sometimes criticized the Minister harshly. In his articles, it can be understood that Vasif Bey was seriously affected by the decisions made by the prosecutor and he was one of the judged person at Independence Court. Velid Bey also referred to the Court's these judgments. Although the court ended up with an acquittal, it is possible to sense the bad memories of the judiciary in his interpretations about Vasif Bey. By the way, the fact that Velid Bey criticized the government through Vasif Bey should not be ignored. But it is clear that the government is reluctant to support a member in the cabinet.

The basis of this study is Velid Bey's written works and other written works about the same topics which were in in Ankara and Istanbul newspapers in those days. It should be noted that the press of the day is also scanned by date and that all articles related to the case are evaluated. Vasif Bey has neither a statement nor an explanation apart from two telegrams related to the subject. This deficiency will be tried to be solved by including the news, articles about Minister Vasif Bey in the newspapers which supported the government and Vasif Bey's lawyer Sadettin Ferit Bey's explanations in the court more

Keywords: Velid Ebuzziya Bey, Vasif(Çınar) Bey, Tevhid-i Efkâr, Opposition, Education

Giriş

İzmir'in kurtuluşunun yıldönümü olan 9 Eylül 1924 günü Ankara'da düzenlenen fener alayına katılan topluluk başbakan ve aynı zamanda hariciye vekili olan İsmet Paşa'nın ikametgâhı önüne gelerek tezahüratta bulundu. Aynı tezahüratı meclis önünde de yapan kalabalık *milli bahçeye* geçti ve bahçede çalınan milli havalar eşliğinde İzmir oyunları oynadı². O ortamda bulunan Maarif Vekili Vasıf ve Adliye Vekili Mustafa Necati Beyler oyun havaları sırasında zeybek oynayarak bu kişilere eşlik etti. İşte *Hakimiyet-i Milliye*'nin sayfalarından özetlenen bu sıradan haber, Maarif Vekili Vasıf Bey'in dönemin basınının usta kalemlerinden Velid Bey tarafından sert sözlerle eleştirildiği ve sonu mahkeme salonlarına taşınacak bir tartışmayı ateşledi.

Tevhid-i Efkâr gazetesinde isimsiz olarak yayınlanan, *Hakimiyet-i Milliye*'nin belirtilen haberinin yorumlandığı "Vekillerimiz de Zeybek Oyununa Çıkarsa" başlıklı yazıda iki genç vekilin halkın huzurunda zeybek oynaması *evvela gözlerimize inanamadık* ünlemiyle aktarıldı. Aynı yazı içinde *erkekçe, kahramane* bu oyunun *çevik ve levent efeler tarafından oynanınca güzel olduğu* vurgulanıyor *memleketin bütün irfan ve adâtını çiğneyerek bir vekil oynayınca katiyyen yaraşmaz*³ deniliyordu. Halk huzurunda zeybek oynamanın bu denli eleştirilmesinde geçmişte yaşanan ve aşağıda anlatılacak olan olayların büyük etkisi vardı.

Tevhid-i Efkâr'da çıkan yazı ve haberler "Vekillerimiz de Zeybek Oyununa Çıkarsa" başlıklı yazıyla kalmadı; Başyazar Velid Bey aynı gazetede köşesinde yazdığı 21, 25, 26 Eylül 1924 tarihli makalelerinde eleştirilerini bizzat Vasıf Bey'e yöneltti. Bunun üzerine Vasıf Bey sonunda kişilik haklarına hakaret gerekçesiyle mahkemeye başvurdu; başyazar Velid Bey ve gazetenin müdürü Kâzım Bey'den şikâyetçi oldu⁴. Bu arada Vasıf Bey 10.000 lira ma-

2 *Hakimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1924, s. 1.

3 *Tevhid-i Efkâr*, 11 Eylül 1924, s. 1-2.

4 Velid Bey, Vasıf Bey'in kendisini dava ettiğini *Vakit* gazetesinde yayınlanan, yine Vasıf Bey'e ait telgrafın tam metnini yazısı içinde vererek okuyucularına

nevi tazminat talebinde bulunmuştu⁵. Maarif Vekâleti de 28 Eylül 1924'de yayınlanan "John Dewey Diyor ki" başlıklı makale nedeniyle *Tevhid-i Efkâr* gazetesini mahkemeye verdi. Vekâlet makalenin hükümet aleyhine kadh ü zemm cürmünü içerdiği iddiasıyla savcılarını göreve çağırmişti⁶.

Velid Bey, Vasıf Bey'in kendisini mahkemeye vermesini "Vasıf Bey'in Davası" başlığıyla kaleme aldığı yazıda irdeledi ve Vasıf Bey'in *büyük bir acz içine düştüğünü* iddia etti. Yazılarında garaz ve husumet olmadığını belirtti. Fakat içten içe kızdığının ifadesiyle Vasıf Bey'in telgrafında geçen *hayat-ı hususiyeye taarruz eden adama yazı ile cevap veremem* sözü oldu. Kendisi, sözü yapılacak mahkemeye getirerek,

"... Vasıf Bey'le çok uzun, ama çok uzun konuşacağız ve bu adamın, bu memlekette Maarif Vekâleti'ne hiçbir vechile layık olmadığını ispat edeceğiz. Eğer Türkiye'de kanun ve adalet mefhumları tamamen kalkmadıysa, bizim, şimdiye kadar aleyhimizdeki her haksız davadan olduğu gibi, bu davadan da alnımız açık ve vicdanımız pak olarak çıkmamız imkân haricindedir. Vasıf Bey'in de bu münasebetle, adalet huzurunda hasımlarla uğraşmanın, İstiklal Mahkemesi'nde eli, ayağı bağlı maznûnlara, hayır maznûnlar değil mazlûmlara karşı kahramanlık taslamaya hiç de benzemediğini görüp öğrenmiş olacaktır"

dedi ve davanın adını Vasıf Bey'in Davası olarak andı.

Vekillerin zeybek oynaması ile Velid Bey'in davaya konu olan makalelerinin yayınlandığı tarihler üzerinde de durulmalıdır⁸. "Vekiller Zeybek Oyununa Çıkarsa" başlıklı makaleden on gün sonra Velid Bey'in "Acemi Avukatlar"la tekrar eleştirel yazılarına başladığı ve eleştirinin dozunu bir hayli yükselttiği görülür.

---

duyurdu (Ebuzziyazâde, "Vasıf Bey'in Davası", *Tevhid-i Efkâr*, 30 Eylül 1924, s. 1) 5 *Tevhid-i Efkâr*, 5 Teşrin-i evvel 1924, s. 2; İleri, 9 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

6 *Tevhid-i Efkâr*, 3 Teşrin-i sani 1924, s. 4; İleri, 17 Teşrin-i sani 1340, s. 1-2; *Cumhuriyet*, 3 Teşrin-i sani 1924, s. 2.

7 Ebuzziyazâde, "Vasıf Bey'in Davası", *Tevhid-i Efkâr*, 30 Eylül 1924, s. 1.

8 İlk makale 11 Eylül 1924 tarihli "Vekillerimiz de Zeybek Oyununa Çıkarsa", ikincisi de 21 Eylül 1924 tarihli "Acemi Avukatlar" başlıklı makaledir.

Onun bu tavrında *Akşam* gazetesinde Necmettin Sadık tarafından kaleme alınan “Halka Verir Talkını ...” adlı yazının özel bir yeri vardır⁹. Velid Bey Vasıf Bey’le olan davasının yargılama sürecinde sıklıkla üzerinde durulan *engizisyonkârî* terimini bu yazı üzerine kullandığını kendisi söylemiş, avukatları tarafından da birkaç kez aynı yazıya atıfta bulunulmuştur. Adı geçen makalenin 20 Eylül 1924’te Necmettin Sadık tarafından kaleme alındığı ve bir gün sonra *Akşam* gazetesinde yayınlandığı bilinmektedir. Gazetenin ilgili sayısı daha baskıya girmeden Velid Bey bu yazıdan haberdar olmuştur. Acemi Avukatlar başlıklı makalesini de bu yazı üzerine kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

Bu arada bu makalenin adının sadece duruşmalarda ve mahkeme kararında anılması ilginçtir. Daha da ilginç makale yazarının adının dahi verilmemesidir. Oysa “Halka Verir Talkını ...” başlıklı makale incelendiğinde Velid Bey’e yönelik, dönemin deyimiyile şahsiyata yönelik ciddi ithamların olduğu görülecektir. Yazıda inkılabı karşı olanların temel nitelikleri açıklanmakta, Velid Bey’in şahsında muhaliflerin kullandığı argümanların ve yine Velid Bey’in muhafazakârlığının sadece söylem olduğu ve aslında kendisinin de ne yapmak istediğini tam olarak bilmediği iddia edilmektedir.

II. İnönü hükümetinde Maarif Vekili olan Vasıf Bey (6.3.1924-21.11.1924) Türk eğitim tarihi içinde önemli bir yere sahip olduğu gibi, hazırlanmasında katkısı bulunan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nu da ilk uygulayan vekildir¹⁰. Kendisinin verdiği mü-

---

9 Necmettin Sadık, “Halka Verir Talkını ...”, *Akşam*, 21 Eylül 1924, s. 1.

10 Vasıf Bey 1896 yılında Girit’te doğmuştur. İzmir İdadisi’nden mezun olmuş ve başladığı Mekteb-i Hukuk’u üçüncü sınıfta bırakmıştır. 1915 yılında öğretmenliğe başlayan Vasıf Bey Batı Anadolu’daki Yunan ilerleyişine karşı yapılan örgütlenmede aktif bir rol oynamıştır. Balıkesir’de çıkan İzmir’e Doğru gazetesinde Kurtuluş Savaşı’nı destekleyen yazılar yazmıştır. 27 yaşındayken II. TBMM’ye Saruhan mebusu olarak giren Vasıf Bey 8.12.1923’te İstiklal Mahkemesi savcılığına seçildi. Bu görevi 5 Şubat 1924’te sona erdi. Daha sonra II. İnönü hükümetinde, 28 yaşındayken Maarif Vekili oldu. Genç yaşında önemli görevler üstlenen Vasıf Bey 39 yaşında vefat etti. Vasıf Bey’in 3 yılda 3 değişik başkentte büyükelçilik yaptığı da ayrıca belirtilmelidir (Tü-

lakatlarda ve TBMM'deki konuşmalarında milli ve karma eğitim, irtica karşıtlığı, gerici tehditlere karşı uyanık, güçlü genç nesiller yetiştirme konularına temas ettiği görülmektedir. Ona göre yeni nesil kendi kültürel değerleri kadar evrensel kültürel değerlerle de donatılmalıdır¹¹. Vasıf Bey'in görüşlerini yansıtan, çağdaş eğitim konusundaki düşüncelerinin yer aldığı önemli bir belge de 8 Eylül 1924 tarihli genelgedir. Genelgede eğitimin milli esaslara ve batı medeniyetinin yöntemlerine dayanılmasına önem verildiği görülecektir¹². Vasıf Bey vekillik yaptığı süre boyunca radikal uygulamalardan çekinmedi ve tutucu çevrelerin tepkisini çekti. 8.5 ay görev yaptığı vekillikten 21 Kasım 1924'te istifa ederek ayrıldı¹³.

Dava konusu olan makalelerin yayınlandığı, yargılamanın yapıldığı 1924 yılının eylül ve ekim aylarında ülke gündemi yoğundu; İstanbul valisi azledilmiş, Profesör John Dewey Türkiye'nin eğitimiyle ilgili bir rapor hazırlamıştı. Birkaç yıl daha Türkiye gündemini işgal edecek olan Etabli ve Musul meselesinin çözümü neredeyse çıkmaza girmişti. Sebuhyan Efendi başta olmak üzere zengin Ermenilerin memlekete dönüşü meselesi ve bazı devlet görevlilerinin bu konudaki yolsuzlukları toplumda olduğu kadar hükümet içinde de sıkıntı yaratmıştı. Kamuoyunun sıcak gündem maddesiye Erzurum'da yaşanan deprem ve afet bölgesindeki hemen her gelişme yakından takip ediliyordu.

Bu yoğun gündeme rağmen vekillerin zeybek oynamasının öne çıkmasında, Ağaoğlu Ahmet Bey'in tanımladığı *seyir ve heyecan*

---

lay Alim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları*, İstanbul, 2001, s. 11-13; Bilâl N. Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Ankara, 1996, s. 234). Vasıf Bey'in kişiliği ve vazifesinashlığıyla ilgili olarak Orhun Köstem'in konuşması için bkz. Vasıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, Türk Eğitim Derneği VII. Anma Toplantısı, 27 Ekim 1999 <http://docplayer.biz.tr/7050994-Tu-r-k-egitim-dernegi-yayinlari-vasif-cinar-yasami-ve-hizmetleri.html> (Erişim Tarihi: 26.8.2017).

11 Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanları'nın Faaliyetleri 1920-1960*, Ankara, 2004, s. 129.

12 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2015*, 27. baskı, Ankara 2015, s. 331-332.

13 Şimşir, *a.g.e.*, s. 235.

matbuatının okuyucular üzerinde afyon ve alkol tesiri icra eden haberleri verme anlayışının da etkisi vardı. Ağaoğlu basının tavrını davaya konu olacak haberin ortaya çıktığı tarihten yaklaşık bir ay sonra şöyle açıklamıştı:

“Anlaşıyor ki gazetelerimizden bir kısmı efkâr-ı umumiyyeyi mütemadi bir teheyhüc altında tutmaya azm eylemiştir. Seyir ve heyecan matbuatı! Ermeni firariler meselesi, İstanbul şehremininin şahsı, İstanbul valisinin mahud kuvva-yı zabıta seferberliği, maarif vekilinin hususi hayatı, işte sıra ile bu kısım matbuatın baş, orta ve son makalelerinin aylarca mevzuları! Bu gazetelerin diğer muhteviyatı tabiatıyla bu umumî çerçeve ile hem-ahenkli. Burada bir aile kızının bir hizmetçi ile aşk maceraları, orada bir İslam kızının bir Hıristiyanla fuhuşhanelerde randevuları, daha başka bir yerde bir katilin tercüme-i hali, bir fahişenin fotoğrafı ve ilâ âhirihi! Ve bütün bunlar -mütehheyhic bir lisanın cazibedâr levhaları, tahrikkâr tafsilatı ve esrarengiz imaları ile tasvir olunarak- kar’ilerin sinirleri üzerine alkol ve afyon tesiri icra etmektedir¹⁴”.

Velid Ebuuzziya’nın Hükümete Yönelik Muhalefetinin Nedenleri

İstanbul basını cumhuriyetin ilanından sonra hükümetin icraatlarına yönelik eleştirileriyle ciddi bir muhalif unsur olduğunu gösterdi. Eleştirilerin boyutu cumhuriyetin ilan şekline cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal’in görev ve yetkilerine kadar geniş bir alana yayılmıştı; muhalefetin genel söylemi cumhuriyetin ilanında acele edildiği idi. Bu yazarlardan biri olan Velid Ebuuzziya da aynı konularda yazıyor, eleştirileriyle ve muhafazakâr olarak tanınan kişiliğinin de etkisiyle hükümet tarafından gericiliğe meyilli bir yazar olarak değerlendiriliyordu¹⁵.

14 Ağaoğlu Ahmet, “Bezirgânlık”, *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

15 Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c. III (1922-1944), İstanbul, 1970, s. 94. Cumhurbaşkanına en yakın isimlerden olan Falih Rıfkı (Atay) da Çankaya adlı eserinde Velid Bey’i vatansever ve milliyetçi olduğu kadar koyu bir şeriatçı ve halife taraftarı bir gazeteci olarak tanımlar. Ona görev Velid Bey Osmanlı gericilerinden olup din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını dinin ve milliyetin kaybıyla eşdeğer olduğunu inanmaktadır (Bolat, s. 165).

Cumhuriyet'in ilanıyla ilgili tartışmaların etkisi sürerken, 8 Kasım 1923'te *Akşam* gazetesinde çıkan halifenin istifa edeceği yönündeki haberle, basının ilgisi hilafet makamına çevrildi. Halife Abdülmecid Efendi bu haberi yalanladıysa da İstanbul gazetelerinde başlayan hilafet makamının hukukunun korunması konulu yazıların önüne geçilemedi. Gelişmeler Ağa Han ve Emir Ali adındaki Hint Müslümanlarının iki liderinin yazdığı mektubun 5 Aralık 1923'te *Tanin* ve *İkdam*, 6 Aralık 1923'te *Tevhid-i Efkâr*'da yayınlanmasıyla farklı bir boyuta geçti¹⁶. İngiltere İslam Cemiyeti üyesi olan Ağa Han ve Emir Ali'nin kaleme aldıkları mektupta hilafetin aslına uygun bir biçimde korunmasının yararları üzerinde duruluyor, *Halife'nin Papa ile eşdeğer tutulması tavsiye ediliyordu*¹⁷. Bu arada mektubun cumhurbaşkanı ve başvekil hitaben yazıldığı ve muhataplarına ulaşmadan gazetelerde yayımlandığı belirtilmelidir. Yaşananlar hükümeti harekete geçirdi. Başvekil İsmet Paşa'nın talebi doğrultusunda, TBMM'de yapılan gizli celse sonrasında İstiklal Mahkemesi kuruldu ve Velid Bey'in de aralarında olduğu kişiler vatana ihanet, devletin iç ve dış güvenliğini bozmak suçundan yargılandı¹⁸. Mahkeme, yargılama sonrasında Ağa Han ve Emir Ali'nin mektubunun yayınlanması fiilinin suç olduğunu kabul etmekle birlikte, içinde kasıt olmadığı gerekçeyle gazetecilerin beraatına karar verdi¹⁹. İstiklal Mahkemesindeki bu yargılama Velid Bey'in yaşamı ve yazı hayatı üzerinde derin izler bıraktı.

Yargılamadan hemen sonra yaşanan bir olay nedeniyle Velid Bey'in muhalefeti daha da sertleşti. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, içinde yargılanan yazarların da olduğu, İstanbul basını-

---

16 Faruk Alpkaya, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu*, İstanbul, 1998, s. 163-164; *Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri*, Ankara 2009, s. 174; İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları), c. 2, yay. haz. Mehmet Şahin vd. Ankara 2015, s. 3.

17 Alpkaya, s. 163.

18 Aybars, s. 177. Tutuklananlar arasında Velid Bey'den başka *Tanin* gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit, *İkdam* gazetesi sahibi Ahmet Cevdet Beylerle *İkdam* ve *Tevhid-i Efkâr* gazetelerinin mesul müdürleri vardı.

19 İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları), s. 9.

nın saygın kalemlerini İzmir'e çağırmişti. Amaç cumhuriyetin ilanı sürecinden itibaren devam ede gelen İstanbul basınıyla hükümet arasındaki anlaşmazlığı çözmek ve ortamı yumuşatmaktı. Velid Bey çağrılanlar arasındaydı; fakat *Tevhid-i Efkâr*'da İzmir'deki toplantının Mustafa Kemal Paşa'nın baskısıyla yapıldığının yazılması üzerine 5 Şubat 1924'teki toplantıya Velid Bey alınmadı²⁰. Bu durum onun muhalefetinin daha da keskinleşmesine ve yakaladığı hemen her konuda hükümeti eleştirmesine fırsat verdi. Hem İstiklal Mahkemesi yargılanması hem de cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmemek onu bir hayli kırmıştı ve bundan sonra yazılarında Mustafa Kemal Paşa'nın adını anmamak gizli muhalefeti oldu. Bu kırgınlık ve muhalefet başvekil İsmet Paşa'ya daha ılımlı yaklaşmasını sağladı. Davaya konu olan yazıları incelendiğinde Vasıf Bey'e karşı İsmet Paşa'nın desteğini alma yönünde bir eğilim içine girdiği sezilir. Hatta İstiklal Mahkemesindeki yargılama sonrasında kendisi hakkında verilen beraat kararında başvekilin etkisinin olduğuna inanmaktadır. Fakat Velid Bey'in ciddi bir yanılğı içinde olduğu belirtilmelidir. Kendisi İsmet Paşa'nın, TBMM'deki ilgili gizli oturumda İstanbul'da sıkıyönetim ilanını isteyecek kadar sertlik yanlısı bir tavır sergilediğinden haberdar değildir.

Velid Bey yargılandığı mahkemede başsavcı olan Vasıf Bey'in üstten ve tahakküm eder tavrından, kendi deyimiyle astığım astık, kestiğim kestik tarzındaki konuşma şeklinden rahatsız olmuştu. Yaşadıklarının etkisi onun belirgin kişilik özellikleri olan hırçınlığı ve inatçılığıyla birleşince Vasıf Bey'e yönelik ithamları bir hayli sertleşti. Yazılarındaki bu yaklaşımı anlamak adına Mithat Cemal Kuntay'ın onun hakkındaki şu sözleri kayda değerdir:

---

20 Aybars, s. 194. Ahmet Emin Yalman Bandırma'ya vapurla gelen gazetecilerin Bandırma'dan trenle İzmir'e geldiklerini ve yol boyunca resmi makamların ve halkın büyük ilgi gösterdiğinden bahsetmektedir. Kendisi kafile halinde İzmir'deki Naim Otel'i'ne geldiklerini belirterek burada kendilerine haber geldiğini söyler ve şöyle devam eder: "Öğleden sonra otele bir haber geldi: Yemektan sonra bizi otelden alacaklardı, fakat Velid Bey aramızda bulunmayacaktı. Gazi Mustafa Kemal Paşa, sabit ve geri fikirleri dolayısıyla onunla münakaşalarda bulunmaktan bir netice çıkmayacağı kanaatine varmıştı. Tabii üzüldük, fakat yapacak bir şey yoktu" demiştir (Yalman, s. 102).

“... inad etmek, söz anlamamak, garez olmak, öfke, aksilik, huysuzluk... Bütün fena şeyler onda kıymetti. Meselâ, herkesin, her şeyin her zaman doğru olması lâzım gelmiyeceğini anlamamakta inad ediyordu, ve o zaman inad güzeldi. Meselâ fenalığa alelusul düşman olmakla kalmıyarak garez oluyordu, ve o zaman garez güzeldi. ... Hâsılı kolay paraya karşı aksi, salâhiyetsiz ikbale karşı hırçın, ve suçlu rahata karşı huysuz. İşte güzel, işte çok güzel, işte Olağanüstü güzel Velid. Ve işte kıymet olan, mübarek olan, fakat güç olan kusurlar. Ancak kabahatleri içinde onu en çok hatıra getiren 2 taneydi. Muhafazakârlık ve hırçınlık. ....²¹”

Vatanseverliği, milliyetçiliği vurgulanan kişisel özelliklerindendi²² ve özellikle vatanperverliği konusunda çağdaşı neredeyse herkes hemfikirdi. Diğer ortak görüş onun muhafazakârlığı ve dönemin yeniliklerine karşı muhalefeti de bundan kaynaklanıyordu. Fakat Velid Bey'in, matbuat hürriyeti adı altında Vasıf Bey'e yönelik eleştirilerinin dozunu kaçırdığı ve durumu vekilin kişilik haklarına tecavüz boyutuna vardırıldığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Vasıf Bey'in maarif vekili olamayacağını ispat etmek için yola çıkmıştı; ama bunu onun özel hayatını gazete sütunlarına taşıyarak yaşanan *ahlaksızlıkları* onun üzerinden anlatarak, dahası beraber zeybek oynadığı Mustafa Necati Bey'in adını hiç anmayarak yapmıştı. *Garplılaştırma* konusundaki eleştirileri güncel söylem içinde yer bulan eleştirilerdi. Anlaşmazlığın kökeninde garplılaştırmanın öncüsü olarak gösterdiği Vasıf Bey'le zıt dünya görüşüne sahip olması vardı. Bu arada Vasıf Bey eleştirilirken onu önce savcı, ardından vekil yapan hükümetler de eleştiriden nasibini alıyordu. Yunus Nadi'ye ait aşağıdaki cümleler bu durumu özetlemektedir:

..... Vasıf Bey meselesi ne maarif meselesidir, ne de mektepler meselesidir. Bu mesele sadece inkılâb ahkâmını tatbik eden ve her ne bahasına olursa olsun o yoldan dönmeyecek olan cumhuriyet hükümetinin bir rengini tezlil ve tahkir, dolayısıyla tatbik olunan inkılâbî hareketlerden güya hınç almak meselesidir²³.

21 <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/36327/001641062010.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 17.7.2017).

22 Bolat, s. 167.

23 Yunus Nadi, "Ahmet Cevdet Bey'e", *Cumhuriyet*, 11 Teşrin-i evvel 1924, s. 2.

Türk eğitim sistemini yeniden yapılandıran Tevhid-i Tedrisat Kanunu İstanbul basını ve özellikle muhafazakâr eğilimleriyle bilinen dergilerin hedefi oldu. Oysa Velid Bey, davaya konu olan yazıları için geçerli olmak şartıyla, Vasıf Bey'le ilgili eleştirilerinde bu kanuna değinmedi. Sadece aynı günlerde, İstanbul basınında yer alan okullardaki yozlaşma konusundaki yorumların benzerlerini gündelik hayata uyarladı. Uyarlamayı da Vasıf Bey ve onun destekçisi olduğunu iddia ettiği *acemi avukatlar, layik ve asrî beyler* üzerinden yaptı. Velid Bey kadınların açıklığından, içki ve kumar illetinin yaygınlaşmasına kadar yaşanan yozlaşmanın *garplulaşmanın* ürünü olduğunu savundu. Aynı günlerde, Velid Bey değinmesede, İstanbul basını genel olarak ülkede ve özellikle İstanbul'da bir *mektep buhranı* olduğu iddiasındaydı. Buhrandan anlatılmak istenen hem okul sayısındaki azlık hem de okullarda var olduğu iddia edilen yozlaşmaydı²⁴.

Velid Bey-Vasıf Bey Davasına Konu Olan Makaleler

Makalelerden ilki 11 Eylül 1924 tarihli olup isimsiz olarak yayınlanan "Vekillerimiz de Zeybek Oyununa Çıkarsa"²⁵ başlıklı makaleydi ve yukarıda anlatıldığı gibi iki vekilin halkın huzurunda zeybek oynaması eleştirilmişti. Davaya konu edilen 21 Eylül 1924 tarihli makalenin adı "Acemi Avukatlar"²⁶ dı ve yargılama sırasında en çok üzerinde durulan makale bu oldu²⁶. Acemi avukatlar terimi adından da anlaşılacağı üzere bir konuda taraf olanları, avukatlık yapanları daha doğrusu kraldan çok kralcı olanları anlatıyordu. Bu makale, yukarıda adı verilen, Velid Bey'in hedef gösterildiği *Akşam* gazetesinin 21 Eylül 1924 tarihli nüshasında yer alan "Halka Verir Talkımı" başlıklı yazıya bir cevaptı²⁷. Belirtilen makalede irtica yanlısı olarak gösterilen Velid Bey irtica konusunun *bir acem*

24 Bu konuda özellikle bkz. Ahmet Cevdet, "Yunus Nadi Bey'e", İkdam, 10 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

25 Bu makale isimsiz olarak yayınlanmışsa da Velid Bey tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

26 Ebuuzziyazâde, "Acemi Avukatlar", *Tevhid-i Efkâr*, 21 Eylül 1924, s. 1.

27 Bazı gazeteler bu yazının tarihini 20 Eylül 1924 olarak vermişlerdir. Yanlışlık bununla da kalmamış makalenin adı "Milletle Verir Talkımı" şeklinde anılmıştır.

kılıcı gibi karşısına çıkarılmasından rahatsızdı; yeniliklere taraf-
tar olup onların avukatlığını yapanların sıkışınca, onun deyimiyle
cürm-i meşhud halinde yakalanınca, kabahatlerini unutturmak adı-
na kendisini mürteci gibi gösterdiklerini ve insanları kışkırttıkla-
rını iddia ediyordu.

“Acemi Avukatlar” da bundan sonraki makalelerinde de hep ya-
pacağı gibi, bir şekilde, İstiklal Mahkemesi yargılamasına sözü
getirerek kendisini mürteci olarak tanımlayan bu kişilerin jurnal-
leriyle İsmet Paşa’yı vehme düşürdüğünü ve o vehm yüzünden
yarım saat içinde bir İstiklal Mahkemesi kararı alındığını söylüyordu.
Fakat bu hataya rağmen başvekil onun bir vatan haini olarak anıl-
masını bir şekilde engellemiştir.

Acemi avukatlarla, kendisinin karşısında olanları layik ve asrî
beyler olarak niteleyen muhafazakâr Velid Bey, layik ve asrî bey-
lerin garplılaşmayı garbın *rezalet ve fazâhatlarını almak* olarak anla-
diklarını ve yaptıklarının Avrupa’nın kötülüklerini taklitten başka
bir şey olmadığını savunuyordu²⁸. Ona göre cumhuriyetin yeni
kurulduğu o günlerde, içki içmek alenilemiş ve hatta kadınlara
sirayet etmişti. Basında kadınların uygunsuz şekilde resimleri ya-
yınlanıyor, dans denilen *maskaralık* yanında kadınlar sahillerde
açık saçık denize giriyor ve bu ahlaksızlık karşısında namuslu bir
memur çıkıp da *cumhuriyet memuru böyle şey yapar mı* şeklindeki
tehditler yüzünden bir şey yapamıyordu. Layik ve asrî beylerin
karşısında olan Velid Bey kendi üzerinden muhafazakâr kişilerin
yaşam biçimlerini tarif ediyordu: Bir muhafazakâr şarap içmez,
kumar oynamaz ve zevk ve safa alemlerinden uzak dururdu.

---

28 Tam da bu noktada Necmettin Sadık’ın şu sözlerine dikkat çekmek gere-
kir: “*Sebilürreşad*” ile “*Tevhid-i Efkâr*” ele ele vermişler, son bir gayretle bu aki-
deleri, en adi vakalarla yan yana getirerek terzile çalışıyorlar. Yeni bir tarz-ı
hükümete, yeni bir siyasete doğrudan doğruya hücum etmekten çekinen bu
irtica bakiiyetü’s-suyûfu bi’l-vasıta bir hücum düsturu bulmuşlar: güya te-
ceddüd taraftarları garb medeniyetinin faideleri ve muhassenâtıyla birlikte
garb memleketlerinin rezaletlerini de taklid etmek zaruri olduğu fikrinde
mişler. Bu düsturdan başlayarak, son inkılap din ile siyaseti tefrik eden mu-
karreratı, Fransızca tabiriyle laik siyasetini memleketimizde gördükleri bir
takım ahlaksızlık, dinsizlik, müfrit garbperestlik cereyanlarının yegane amili
olarak gösteriyorlar”. (Necmettin Sadık, “Halka Verir Talkını ...”).

Velid Bey İstiklal Mahkemesi sırasında, kendisini *terakki düşmanıdır* diye anan Vasıf Bey'in adını ancak makalenin sonunda verdi. Bu da acemi avukatların başının kim olduğunu gösteriyordu. Kendisinin Vasıf Bey tarafından *terakki düşmanıdır* diye tanımlanmasının toplum üzerinde engizisyonkârî bir etki yarattığı iddiasındaydı. Hem İstiklal Mahkemesi'nden itibaren devam ettirile gelen bu engizisyonkârî ithamdan hem de acemi avukatların jurnallerinden ancak layık ve asrî beyler gibi davranıp yaşantısını ona göre tanzim ederse kurtulacağını belirtmesi de ayrı bir konuydu.

"Acemi Avukatlar" adlı makalesinin ancak sonunda Vasıf Bey'in adını anan Velid Bey bundan sonra Vasıf Bey'i hedefine alacak ve onun maarif vekili olamayacağını ispat etmeye çalışacaktır. Bu amaçla yazdığı makale "Vasıf Bey'e Cevap" başlığını taşımaktadır²⁹. Makalenin içeriğini Vasıf Bey'in Velid Bey'e gönderdiği uzun telgraf oluşturmaktadır ve telgrafta İstiklal Mahkemesi yargılaması, bu yargılama sırasında Velid Bey'in yazdığı mektup konu edilmiştir. Ne telgraf metni ne de belirtilen mektup günümüze ulaşmamıştır ve her ikisiyle ilgili yapılacak değerlendirmeler Velid Bey'in yazdıkları doğrultusunda olacaktır.

"Vasıf Bey'e Cevap" ta geçen ifadelerden anlaşıldığına göre, Vasıf Bey telgrafında, Velid Bey'e yargılama sırasında beraatını *rica eden* mektubunu ve bu mektupta beyan ettiği bir daha yazı yazmayacağı yönündeki vaadini hatırlatmış, Velid Bey'in kişiliği hakkındaki fikrinin de bu mahkeme sırasında oluştuğu bilgisini vermiştir. Bu iki konu Velid Bey'i bir hayli rahatsız etmiştir. Kendisi Vasıf Bey'in telgrafını hayli telaşlı bir ruh haliyle kaleme aldığı ve asabi ifadeler kullandığı iddiasındadır.

Makaleye göre, dönemin İstiklal Mahkemesi savcısı Vasıf Bey adı geçen mektubu mahkeme sonucuna müdahale etmek olarak değerlendirmiştir. Bu konuyu kısaca geçen Velid Bey ilerleyen satırlarda beraat talep edip etmediği konusuna vurgu yapmadan, Vasıf Bey'in kendisinin beraatını *rica ettiğini söylemesine takılmış*, beraatın rica edilemeyeceğini anlatmaya çalışmıştır. Ardından geçmişin İstiklal Mahkemesi savcısı Vasıf Bey'in o görevi sırasın-

29 Ebuzziyazâde, "Vasıf Bey'e Cevap", *Tevhid-i Efkâr*, 25 Eylül 1924, s. 1.

da herkeste hürmetle karışık yarattığı korkudan, *o macera-yı elimi müteakip ... damdan düşer gibi* Maarif Vekâleti'ne tayin edilmesinden ve iki önemli görevden dolayı da kimseye hesap vermeme yönünde geliştirdiği ruh halinden bahsetmiştir.

Velid Bey *meçhul kalmış bir şeyi ifşa eylemek* olarak andığı ve yargılamadan üç saat sonra gönderdiği mektubun bu şekilde açıklanmasına kızmıştı. Oysa bu mektubu Savcı Vasıf Bey'in yargılama sırasında gösterdiği nezakete istinaden yazmıştı. Vasıf Bey'i yeteri kadar tanımamaktaydı ve onun hakkındaki tek bilgisi İstanbul Valisi Haydar Bey'le ilgili geçmişte yaşanan bir olaydı. Velid Bey'e göre, 1923 yılında İstanbul'a ziyarete gelen TBMM mebuslarına hüsn-i kabul göstermeyen İstanbul Valisi Haydar Bey TBMM'de sert sözlerle eleştirilmiş, oturumlardan birinde söz alan Vasıf Bey valinin asılmasını istemişti. Oysa ilgili oturumdaki konuşmalar incelendiğinde Vasıf Bey'in böyle bir talebinin olmadığı görülecektir³⁰. Vasıf Bey'in bu tavrını şımarıklık ve çılgınlık olarak yorumlayan Velid Bey makalede konuyu kendisiyle Vasıf Bey arasında olan *mertlik farkına* getirmişti. Ona göre Maarif Vekili zor durumda kalan kişiye yüklenmeye meyilliydi ve bunu da İstiklal Mahkemesi sırasında kendisinin *eli ayağı* bağlıyken, astığı astık kestiği kestik tarzında kurduğu cümlelerle göstermişti. Geçmişteki Vasıf Bey'i mert olmamakla suçlayan Velid Bey şimdi Maarif Vekili olarak hükümet içinde gücünü kullanıp başta Başvekil İsmet Paşa olmak üzere üst mevkilerdeki kişileri kendisine karşı kıskırtabileceğinden çekiniyordu. Ona göre Vekil Vasıf Bey'in başvekil üzerinde büyük etkisi vardı ve şu sözleri, bu durumu özetliyordu:

Bugün her ne kadar bir sözle artık başımızı uçurmazsa da mesela İsmet Paşa'yı bizim aleyhimizde kolayca tahrik edebilmek iktidarını haizdir.

Vasıf Bey telgrafında, Velid Bey'in İstiklal Mahkemesi sırasında yazdığı mektupta ... *beraat ettikten sonra artık yazı yazmayacağını ve hayat-ı matbuattan tamamen çekileceği* yönündeki vaadini hatırlat-

---

30 TBMM'nin ilgili oturumunda Vasıf Bey'in konuşması sırasında idam terimini kullandığı ama bunu valinin asılması için söylemediği net bir şekilde görülmektedir (TBMMZC, II. Devre, İ: 33 (8 Teşrin-i evvel 1339), s. 600.

muştır. Bu konuya açıklık getiren Velid Bey, ruhunun gıdası ve aile mesleği olan yazı hayatından tamamen çekilmesinin söz konusu olmadığını söylemektedir³¹. Onun niyeti yazı hayatına sağlık sorunları nedeniyle kısa süreli ve istirahat maksatlı ara vermektir. Bu kararı da İstiklal Mahkemesi kapsamında tutuklanmadan beş gün önce, Mazhar Osman'ın yaptığı muayene sonrasında almıştır. Makalenin sonuna doğru Vasıf Bey'den talebi şu olmuştur: *musallat olduğu Maarif Vekâleti'nden çekilmesi*³².

“Vasıf Bey Maarif Vekili Olabilir mi?”³³ sorusu bir makalenin başlığıdır ve Velid Bey'in önceki yazılarını dikkatle okuyan bir okuyucu bu soruya doğrudan cevap verebilir: Vasıf Bey Maarif Vekili olamaz. Sorunun cevabını kendi gerekçeleriyle açıklayan Velid Bey'e göre, Vasıf Bey asrîlik iddiasında olmasına rağmen garp lisanlarından birine dahi vakıf değildir; Maarif Vekili olmasına rağmen Türkçeyi doğru konuşmamaktadır; yalan söylediği gibi içkiye ve işrete düşkün bir kişiliktir.

Makalenin içeriği bu özet üzerine kurulmuştur ve makam gücüne sahip Vasıf Bey'in karşısında sadece kalemi olan Velid Bey vardır. Makam-kalem kıyaslamasında makamın gücü ortadadır; ama Velid Bey'in güçsüzlüğü vekili eleştiremeyeceği anlamına gelmez. Bu bakış açısıyla makale içinde eleştirilerin dozu bir hayli artar ve Vasıf Bey ülke maarifini keyfi usulde yöneten, *hiçbir mekteb-i ali görmemiş* ve Türkçeyi doğru dürüst telaffuz edemeyen bir kişi olarak anlatılır. Mekteb-i Hukuk'tan mezun olmadığı halde mezun olduğu bilgisini veren Vasıf Bey yalan söylemekle suçlanır³⁴.

31 Oysa Velid Bey'in böyle bir söyleminin olduğu başka yazarlar tarafından da hatırlatılmıştır. Necmettin Sadık bu konuda şunları söylemektedir: “Hilafetin mehâkim-i şeriyenin medreselerin ilga edileceğini ilk defa haber aldığımız İzmir seyahatinden avdet ederken artık bu memlekette gazetecilik edemeyeceğini söyleyen *Tevhid-i Efkâr* sermuharriri diyar-ı küffârda aylarca geşt ü güzâr ettikten sonra her nedense tekrar yazı yazmaya başladı”. Necmettin Sadık, “Halka Verir Talkını ...”,

32 Ebuzziyazâde, “Vasıf Bey'e Cevap”, *Tevhid-i Efkâr*, 25 Eylül 1924, s. 1.

33 Ebuzziyazâde, “Vasıf Bey Maarif Vekili Olabilir mi?”, *Tevhid-i Efkâr*, 26 Eylül 1924, s. 1.

34 Velid Bey mezuniyet konusu üzerinde çok durmuştur. Hatta Vasıf Bey'den

Bir milletin ana mektebine devam eden beş yaşındaki çocuğundan üniversiteye giden 25 yaşındaki gencine kadar yönetiminden sorumlu olan bir vekilin bu durumu büyük bir eksiklik. Bunun yanında *layiklikten* bahseden, ülkeye *asrîliği ithal* edeceğini söyleyen Vasıf Bey Avrupa lisanlarından birine dahi vakıf değildir:

Garbın ulûmundan, irfanından, hatta elifbâsından bile bu kadar uzak olan bir zatın Ankara'da oturup da 'ben garpçılığı temsil edenlerin başındayım' demesi kadar

gölünç bir şey olamaz diyen Velid Bey ülkenin çocukların mukadderatını belirleyecek bir mevkide bulunan adamın bu haline ağlamak ister.

Türkçeyi doğru konuşmıyor iddiasıyla Vasıf Bey'in bazı kelimeleri telaffuzundaki farklılıklardan kaynaklanıyor olmalıdır. Velid Bey, Vasıf Bey'in bu eksikliğini İstiklal Mahkemesi yargılamalarında fark etmiş ve hatta o zaman Hüseyin Cahit Bey'le birlikte bu eksikliğe gülmüşlerdir.

Vasıf Bey'in 1923 seçimlerinde İzmir'den mebus adayı olduğu fakat İzmir gazetelerinde kendisi aleyhindeki ağır ithamlardan dolayı bu vilayetin adaylığından çekildiği ve ancak Saruhan'dan mebus seçilebildiği iddiası aynı makale içinde yer alır. Bu iddialarıyla Velid Bey şahsiyata girmekte ve Vasıf Bey'in kişiliği hakkında ithamlarda bulunmaktadır. İstiklal Mahkemesi yargılamalarını tekrar anarak gündüz mahkemede TBMM'nin adaletini temsil edip *tantanalı cümlelerle cumhuriyetten vatandan, asrîlikten* bahseden Vasıf Bey gecelerini Beyoğlu'nun bir takım kötü sefahathanelerinde geçirmektedir. Kısacası Velid Bey, Vasıf Bey'in vekil olamayacağını ispat için tüm bildiklerini sıralamakta ve onun vekillikten bir an önce çekilmesi için payına düşeni yapmaktadır. Kendi deyişiyle yazdıkları garazkârlıktan değil, vekilin kendi kabahatlerinden ileri gelmektedir ve Vasıf Bey kendisine yapılan eleştirilere kızacağına *nefsini ıslaha, irfanını tezyîde* çalışmalıdır.

---

mezun olduğunu ispat adına, şahadetnamesinin tarihi ve numarasını açıklamasını istemiştir (Ebuzziyazâde, "Vasıf Bey'in Davası", *Tevhid-i Efkâr*, 30 Eylül 1924, s. 1).

Belirtildiği gibi Velid Bey dava açıldıktan sonra Vasıf Bey'le ilgili sadece bir makale yazdı ve bundan sonraki yazılarında Vasıf Bey'in adını anmadı. Fakat *Tevhid-i Efkâr* davayla ilgili bütün gelişmelerden okuyucuyu haberdar etti; konuyla ilgili yorum yazıları isimsiz olarak yayınladı. Duruşmalar dışındaki haberlerin içeriği genelde Maarif Vekili Vasıf Bey'e destek veren kurum ve kişilerle ilgili olup neredeyse tamamı bu haberlere yönelik eleştiri mahiyetindeki yazılardı.

İstanbul Birinci Ceza Mahkemesi'ndeki Duruşmalarda Yaşananlar

Mahkeme işlemleri oldukça hızlı gelişti; dava ile ilgili ilk duruşma 8 Ekim 1924 günü yapıldı³⁵. Hazırlanan iddianameye göre *Tevhid-i Efkâr* gazetesi müdürü Kâzım Bey ve Velid Bey'e ceza kanununun 215. maddesi, basın kanununun 13. maddesi kapsamında yargılanacaklardı. Dönemin ceza kanununda 215. madde kadh ü zemm olarak anılan suçu tanımlamaktaydı. Kanunun bu maddesinin açıklaması şöyle yapılabilir: Kişiler fikir ya da niyetlerini yazılı ya da sözlü olarak açıklayabilir, fiili olarak da uygulayabilir. Fakat bu fiil topluma ya da kişilere zarar verip genel asayiş bozarsa fiili yapan kişi cezalandırılır. Matbuat serbestliği de hukuken tasdik edilmiştir. Fakat fikirlerin basın yoluyla açıklanmasında bazı sınırlamalar getirilmiştir. Kişilere ya da kurumlara yönelik hakaret ve kınama (kadh ü zemm), hakareti içine alacak bir lisanla yapılırsa kişi *matbuat ceraimi* yani matbuat suçu işlemiş olur. Bu suçun cezası da mahkemenin kararına göre para ya da hapis cezasıdır³⁶. Matbuat kanununun 11. maddesi de suç isnad edilen maddeydi. İlgili maddeye göre gazete başta olmak üzere süreli yayınların içeriği dolayısıyla verilecek cezalarda önce süreli yayının müdür ve sorumlu müdürü sırasıyla suça mesned olan makalenin yazarı,

35 İkdâm, syf. 1-2, 9 Teşrin-i evvel 1924.

36 Yanya Bidayet Mahkemesi Azasından: Yako Sami, "Sebb ü Şetm ve Kadh ü Zemm", *İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası*, nr. 21-22 (1327), s. 678-679.

matbaacı ve yayıncı suçluydu. Suçlanan kişilerin zarar ve ziyanlarını da süreli yayının sahibi karşılamak zorundaydı³⁷.

İstanbul Birinci Ceza Mahkemesinde görülen davanın ilk duruşmasına yoğun ilgi gösterildi. Davayı izleyenler arasında *tanınmış zevat*, gazete yazarları ve mebuslar da vardı. İzleyici grubun mahkeme salonuna girişinden, davayı takip edişine ve çıkışına kadar yaşananlar jandarma, mübaşir ve mahkeme başkanına kadar pek çok kişinin grubu uyarmasına neden oldu. Dinleyicilerin yer aldığı salon yeterli büyüklükte değildi ve ikinci duruşma gününde salonun tahta döşemelerinden bir kısmı çöktü. Üstelik ilk duruşmadaki kalabalık nedeniyle ikinci duruşma tarihi kamuoyuna açıklanmamıştı. Bu arada 15 Ekim’de yapılan ikinci duruşmayı takip edenler arasında bulunan 20 kadın öğretmen, duruşmaya Vasıf Bey’in eğitim politikalarını desteklediklerini göstermek adına katılmışlardı. Hemen hemen aynı günlerde Türkiye’nin dört bir yanında öğretmenler benzer şekilde Vasıf Bey’e verdiği desteği dile getireceklerdi. Davanın ilk duruşma gününde, dinleyenlerin yarattığı kaos ve davaya konu olan bütün makalelerin uzun uzun okunmasından kaynaklanan havasızlık öne çıkarken, mahkeme kararının okunduğu dördüncü duruşma ise beraat kararıyla dikkat çekti³⁸.

Velid Bey ve *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin müdürü Kazım Bey, son duruşma hariç, bütün duruşmalara katıldı; avukatları Talha Cenaheddin ve Ali Galip Beylerdi. Davacı olan Vasıf Bey’i duruşmalarda avukatı olan Sadettin Ferit Bey temsil etti. Davalılar hakkındaki karar 4 duruşma sonrasında verildi ve kadh ü zemm suçlamasıyla yargılanan Velid ve Kazım Beyler beraat etti.

İlk duruşmada Vasıf Bey’in avukatı müvekkiline yönelik eleştirilerin kınama (zemm) içerdiğini ispata çalıştı. Zeybek oyununu eleş-

---

37 “Matbuat Kanunu”, *Düstur*, II. Tertip c. 1, s. 398; *Matbuat ve Matbaalar Kanunu*, Dersaadet 1334, s. 7. John Dewey’le ilgili yazı nedeniyle Maarif Vekâleti gazeteyi mahkemeye vermişti ve *Tevhid-i Efkâr* matbuat kanununun 31. Maddesi gereğince suçlanmıştı (İlgili madde için bkz. “Matbuat Kanunu”, *Düstur*, II. Tertip c. 1, s. 402).

38 İleri, 9 Teşrin-i evvel 1340, s. 1-2, İkdâm, 9 Teşrin-i evvel 1924, s. 1-2.

tiren makaleden müvekkilinin rahatsız olmasına rağmen konuyu kapattığını; fakat Velid Bey'in bundan sonra yazdığı makalelerde tenkidin çok ötesine geçerek şahsiyata girdiği için dava açtığını söyledi. Müvekkilinin kişilik haklarına saldırı söz konusuydu. Üstelik söylemediği bazı sözlerin onun tarafından söylendiğinin iddia edilmesi ciddi bir rahatsızlık konusuydu. Örneğin Velid Bey'in "Acemi Avukatlar" makalesinde iddia ettiği gibi *terakki ve teceddüd düşmanı* sözünü Vasıf Bey söylememiştir.

Vasıf Bey genel olarak İstiklal Mahkemesi yargılamalarıyla ilgili yapılan yorumlardan rahatsızdı. Çünkü makalelerde görev ve yetkilerini kendi menfaati doğrultusunda kullanan, savcı olduğu İstiklal Mahkemesi'nde adeta kanun tanımayan bir şahsiyet olarak gösterilmekteydi. Ayrıca Vasıf Bey'in makamını kullanıp başvekili yönlendirebileceği yönünde bir güce sahip olduğu da söylenmişti. Hal ve tavırlarından dolayı şımarık, *Maarif Vekâleti'ne musallat* olan bir kişi olarak anılması Vasıf Bey'in kamuoyundaki itibarını zedelemekte ve halkın gözünden düşürmekteydi³⁹.

Sadettin Ferit Bey engizisyonkârî terimi üzerinde durdu ve bu kelimenin kullanılmasını müvekkilinin yararına açıklamada başarılı oldu. Velid Bey bu terimi, Vasıf Bey'in kendisiyle ilgili yaptığı *terakki düşmanı* tanımlaması nedeniyle kullanmış ve içine düştüğü güç durumu anlatmak istemiştir. Sadettin Bey anlamı farklı bir yöne çevirdi. Sadettin Bey'in savunmasına göre, bu kelimeyle İstiklal Mahkemesi'nin sert ve kesin karar alma yönündeki niteliği anlatılıyor, Ortaçağ Avrupa'sında kurulan engizisyon mahkemelerinin Avrupalılar üzerinde yarattığı olumsuz etkinin benzeri İstiklal Mahkemeleri için de yaratılmaya çalışılıyordu:

Engizisyon mahkemelerinin cinayât-ı azimesi ve kanlı tarihi vicdan-ı ammede çok derin nefret ve husumetler tevlid etmiştir. Bunu anlamayan, işitmeyen kalmamıştır. Binaenaleyh istimal edildiği farz edilen bir tabire istinad ettirilerek halkın husumetini tahrik etmek bir cürmdür⁴⁰.

39 İkdâm, 9 Teşrin-i evvel 1924, s. 1-2; *Vatan*, 9 Teşrin-i evvel 1924, s. 1-2.

40 Bu cümleler bütün gazetelerde aynen verilmiştir. Örnek olarak bkz. *Cumhuriyet*, 3 Teşrin-i sani 1924, s. 2; *Tevhid-i Efkâr*, 3 Teşrin-i sani 1924, s. 4.

Sadettin Ferit Bey'in üzerinde durduğu bir diğer konu Vasıf Bey'in yalan söylediğini göstermek adına, Velid Bey'in sürekli tekrar ettiği, müvekkilinin Mekteb-i Hukuk'tan mezun olmadığı halde kendisini mezun olarak tanıtmaması konusuydu. Sadettin Bey, Vasıf Bey'in bu okula başladığını, Milli Mücadele'ye katıldığı için bitiremediğini fakat hiçbir şekilde kendini mezun olarak tanıtmadığında ısrarcıydı.

İlk gün çok az konuşan Velid Bey kendisine söz verildiğinde makalelerinde söylediklerinin aynalarını yeniledi⁴¹. Birinci duruşmada az konuşan Velid Bey 15 Ekim 1924 günü yapılan ikinci duruşma gününde Sadettin Ferit Bey'e cevap verdi. İlk ele aldığı engizisyonkârî kelimesini Sadettin Ferit Bey'in kullandığı anlamda kullanmadığını açıkladı. Bu sözü *Akşam* gazetesinde kendisi için yapılan yorum için ve Vasıf Bey'in İstiklal Mahkemesindeki sert tavrına atfederek kullandığını kabul etti. Mekteb-i Hukuk'tan mezuniyet konusundaysa iddiasının arkasında durdu ve Vasıf Bey'in belirtilen yargılama sırasında bu mezuniyeti bizzat kendisinin dile getirdiğini söylemekten çekinmedi. Mahkeme başkanının Velid Bey'e yönelttiği *tenkitlerinizde daha mutedil bir lisan kullanamaz mısınız?* şeklindeki soru farklı ve can alıcı soruydu. Velid Bey'in soruya verdiği cevap özetle şöyleydi: Bu tutum kendisinin değil gazetesinin yayın politikasının ürünüdür⁴².

İkinci duruşma gününde mahkeme heyeti Velid Bey'in Dişçi Sami (Günzberg) Bey'le olan davasını bu davayla birleştirdi⁴³. Dönemin tanınmış diş hekimlerinden Sami Bey Velid Bey'in kendisini casuslukla suçlaması nedeniyle dava açmıştı⁴⁴. İki davanın birleştirilmesi hem iş yükünün artmasına neden oldu hem de Dişçi Sami

---

41 İkdâm, 9 Teşrin-i evvel 1924, s. 1-2; İleri, 9 Teşrin-i evvel 1340, s. 1-2. Aynı gün *Tevhid-i Efkar* gazetesi müdürü Kazım Bey de sorgulanmış ve o da makalelerin kadh ü zemm içermediğini iddia etmiştir (İleri, 9 Teşrin-i evvel 1340, s. 1-2).

42 *Cumhuriyet*, 16 Teşrin-i evvel 1924, s. 4; "İleri 16 Teşrin-i evvel 1924, s. 3.

43 *Cumhuriyet*, 16 Teşrin-i evvel 1924, s. 4. Velid Bey'e mahkemede aynı gün Dişçi Sami Bey hakkında casus ve namussuz olduğunu iddia etmiş ve ilgili dosyanın gelmesi durumunda bu iddialarını ispat edeceğini belirtmiştir (gös. yer).

44 Davayla ilgili gelişmeler hakkında bkz. Rifat N. Bali, *Sarayın ve Cumhuriyetin Dişçibaşısı: Sami Günzberg*, İstanbul 2007, s. 60-64.

davasıyla ilgili dosyanın Bursa'dan getirilmesinin yarattığı gecikme nedeniyle işlemleri aksattı⁴⁵. Dosyalar İstanbul'a geldiğindeyse Sami Günzberg'in avukatı müvekkilinin bu davadan çekildiğini açıklamıştı⁴⁶.

Davanın üçüncü duruşmasında⁴⁷ söz alan Vasıf Bey'in avukatı basın özgürlüğünün sınırları ve gazetelerin kamuoyu üzerindeki etkisi üzerinde yoğunlaştı. Basın kamuoyunun aydınlatılması ve yönlendirilmesi adına önemli bir silahtı ve basın kuruluşları ticari kuruluş olmalarına rağmen kamuoyundaki gücü bakımından yasama, yürütme ve yargıdan sonra etkili olan dördüncü kuvvetti. Dolayısıyla *on binlerce kişiye* bilgi veren gazetelerde geçen ifadelerin kuvvet ve ehemmiyeti ortadaydı; bir vekil hakkında yazılanlar bu nedenle önemliydi. Makalelerde geçen *kendisinin bizim kadar mahiyetini bilen İzmir muhiti, Maarif Vekâleti'ne musallat olmak, kendi keyfine göre idare etmek* şeklinde sözler ağır ithamlardı. Mekteb-i Hukuk'tan mezuniyet konusu, İstiklal Mahkemesi'ndeki yargılamayla ilgili yorumlar da bu anlamda değerlendirilmeliydi. Kısacası Velid Bey Vasıf Beyin tahsilini, adli ve idari görevlerini, ilim ve ahlakını söz konusu ederek tenkit sınırlarını bir hayli aşmış ve kamuoyunda Vasıf Bey'in güven ve itibarını sarsmaya çalışmıştı⁴⁸.

Üç duruşmada tarafları dinleyen mahkeme 15 Ekim 1924 günü, dördüncü duruşmada, davalılar hakkındaki kararını açıkladı ve mahkeme kararını neredeyse bütün gazeteler aynen yayınladı. Mahkemenin kararı uzun bir metindi ve mahkemede okunması 25

45 19 Ekim 1924'te yapılması planlanan duruşma tarihi bu nedenle ileri bir tarihe ertelenmiş (*Cumhuriyet*, 16 Teşrin-i evvel 1924, s. 4) ve yeni duruşma tarihi olarak 26 Ekim 1924 günü belirlenmişti (*Cumhuriyet*, 20 Teşrin-i evvel 1924, s. 4; *Vatan*, 20 Teşrin-i evvel 1924, s. 3; *İkdam*, 20 Teşrin-i evvel 1924, s. 1-2).

46 İleri, 27 Teşrin-i evvel 1924, s. 3. İlgili gazetenin belirtilen sayısında yer alan Sami Bey'in dilekçesinden anlaşıldığına göre, kendisi sadece kadh ü zemm davasıyla ilgili şikayetini geri çekmiştir.

47 Mahkemedeki üçüncü duruşmada Maarif Vekaleti'nin, 28 Eylül 1924 tarihli nüshasında yer alan "Profesör John Dewey diyor ki" başlıklı makaleden dolayı *Tevhid-i Efkar* aleyhine açtığı davaya odaklanılmıştır (*Cumhuriyet*, 3 Teşrin-i sani 1924, s. 2).

48 *Cumhuriyet*, 3 Teşrin-i sani 1924, s. 2.

dakika sürmüştü ve karar metni özetle şöyleydi: *Vasıf Bey'in zeybek oyunu oynaması, Maarif Vekâleti'ne musallat olduğu, engizisyonkârî bir hareket ihtiyar ettiği* yönündeki ifadeleri günümüze kınama olarak çevirebileceğimiz *zemm* suçunu içermiyordu. Yine aynı makalelerde *bizim kadar kendini ve mahiyetini bilen İzmir* diye belirttiği söylemden de hakaret fiili, yani *kadh*, olarak değerlendirilmemiş ve beraat kararı alınmıştı.⁴⁹

Velid Bey-Vasıf Bey Davası'nda Diğer Gazetelerin Tutumu ve Gazete Sayfalarına Yansyanlar

Dönemin neredeyse bütün gazeteleri davayı takip etti ve mahkeme öncesindeyse hangi gazetenin hangi tarafı tutacağı daha doğrusu Ankara merkezli basının Vasıf Bey'i ve İstanbul basınınsa Velid Bey'i destekleyeceği belliydi. Fakat İstanbul basını Ankara basınına aksine Velid Bey'e beklenen oranda destek vermedi. Üstelik Velid Bey İstiklal Mahkemesi yargılamalarına sürekli vurgu yaptığı gibi bir kez *Tanin* yazarı Hüseyin Cahit Bey'in adını anmıştı⁵⁰. *Tanin* gazetesiyle davayla ilgili gelişmeleri vermekle yetindi ve bu konuyla ilgili sadece bir eleştirel yazı yayınladı. Bu da İsmail Müştak Bey'in öğretmenlerin siyasetle uğraşmamalarını konu edinen makalesiydi. İsmail Müştak Bey'e göre, Velid Bey'in eleştirileri şiddetli bir lisanla yazılmıştı; ama bir gazeteci olarak bunu yapmaya hakkı vardı. Vekilin de onu mahkemeye vermek hakkıydı. Yanlış olansa Ankara Muallimler Birliği'nin dava açılacağına ilan edildiği gün, Vasıf Bey'e destek veren bir açıklama yapıp *Tevhid-i Efkâr* gazetesi ve yazarını kınamasıydı. Gazeteci ile vekil arasındaki davaya muallimlerin dahil olması mesleği öğretmenlik olan öğretmenler adına büyük hataydı⁵¹.

İsmail Müştak Bey'in eleştirdiği, Ankara Muallimler Birliği bir toplantı sonrasında Vasıf Bey'e destek verdiğini açıkladı; *Tevhid-i*

---

49 *Son Telgraf*, 16 Teşrin-i sani 1924, s. 1; İleri, 17 Teşrin-i sani 1340, s. 1-2; *Vatan*, 17 Teşrin-i sani 1924, s. 1, 3.

50 Ebuzziyazâde, "Vasıf Bey Maarif Vekili Olabilir mi?", *Tevhid-i Efkâr*, 26 Eylül 1924, s. 1.

51 İsmail Müştak, "Muallimlerimiz Siyasetle Uğraşmamalıdır", *Tanin*, 1 Teşrin-i evvel 1924, s. 2.

Efkâr ve Velid Bey'in neşriyatını *kemâl-i nefret ve istikrâhla* karşıladığını duyurdu. Ek olarak Velid Bey'i *tecteddüd düşmanı* ilan etti⁵². Belirtildiği gibi bu açıklamanın Vasıf Bey'in dava açtığı güne denk gelmesi ilginçti ve bu durumu İsmail Bey'in makalesindeki şu cümle özetliyordu:

... bir gazetecinin medeniyet adımlarını çelmek isteyen tecteddüd düşmanı olduğunu ilan etmek için o gazetecinin Maarif Vekili'ne çatmasını mı bekliyordunuz?⁵³.

Öğretmenlerin desteği Ankara'yla sınırlı kalmadı; ülke genelindeki öğretmen örgütlenmelerinin neredeyse tamamı Vasıf Bey'e destek verdi⁵⁴. Muallimler Birliğinin şubelerinden olan Kastamonu, Edirne ve Adapazarı örgütleri *Tevhid-i Efkâr*'ın *mürteciâne neşriyatını* protesto eden telgraflar gönderdi. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi bu yöndeki bütün gelişmeleri sütunlarına taşıdı⁵⁵. İstanbul'daki öğretmenlerin tavrı belirsizdi; İstanbul Muallimler Cemiyeti adlı bir kuruluşun üyeleri Vasıf Bey'e destek vermedikleri gibi tarafsız olduklarını açıklamışlardı. Bu açıklamaya Muallimler Birliği'nin

52 Ankara Muallimler Birliği 29 Eylül 1924 günü yaptığı toplantı sonrasında aldığı kararları açıklamıştı. Kararlar şöyledi: 1. Heyet-i umumiyye *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde Velid Bey'in Maarif Vekili Vasıf Bey aleyhindeki neşriyatını kemâl-i nefret ve istikrâhla karşılar. 2. Ankara muallimleri tecteddüt ve harekâtının Türkiye muallimlerinin arzu ve hissiyatını tamamen uygun hareketleri ile kalplerinde temiz ve yüksek bir mevki tutan Maarif Vekili Vasıf Bey aleyhinde vakı neşriyatı yazan ve Türkiye'nin medeniyet adımlarını çelmek isteyen tecteddüt düşmanını şiddetle protesto eder. Onu ve temsil ettiği heyeti vicdan-ı umumî muvacehesinde tel'in eder. 3. Heyet-i umumiyye Ankara merkezi heyet idaresine bu babda lazım gelen neşriyatta bulunmak için selahiyetnâme verir (*Tevhid-i Efkâr*, 30 Eylül 1924, s. 1). Ankara Muallimler Birliği'ni destekleyen bir yazı için bkz. İleri, 7 Teşrin-i evvel 1924, s. 2.

53 İsmail Müştak, "Muallimlerimiz Siyasetle Uğraşmamalıdır".

54 İstanbul Muallimler Cemiyeti'nin yöneticisi de olan birkaç öğretmen *Tevhid-i Efkâr* gazetesini ziyaret ettikten sonra cemiyet adına bir açıklama yapmış ve kendi nizamnamelerine uygun olarak yalnız öğretmenlik mesleğiyle ilgileneceklerini *Tevhid-i Efkâr* ve Vasıf Bey meselesine hiçbir suretle müdahil olmayıp beyanatta bulunmayacaklarını açıkladılar (İleri, 4 Teşrin-i evvel 1924, s. 3). Bunun üzerine bir açıklama yapan Ankara Muallimler Birliği, İstanbul Muallimler Cemiyeti'nin kendileriyle bir alakasının olmadığını kamuoyuna duyurdu (*Cumhuriyet*, 10 Teşrin-i evvel 1924, s. 3).

55 Özellikle bkz. *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Teşrin-i evvel 1924, s. 2.

tepkisi *Tevhid-i Efkâr* gazetesine giden ve tarafsız olduklarını açıklayan bu öğretmenlerin kendi birliklerine üye olmadıklarını kamuoyuna duyurmak olmuştur⁵⁶.

Öğretmenlerin genel anlamda birlik vasıtasıyla verdiği destek *Tevhid-i Efkâr*'da kınandı ve gazete Ankara Muallimler Birliği'ne üye olmayan ve birliğin politikasını onaylamayan öğretmenlerin beyanlarına yer verdiği gibi⁵⁷ maarif teşkilatını eleştiren hemen her yazıyı yayınladı. Fakat *Tevhid-i Efkâr*'ın öğretmenler üzerinde baskı yapıldığı iddialarına rağmen, öğretmenlerin ve eğitim ve öğretimle ilgili kurumların Vasıf Bey'e verdiği açık desteği belirtmeden geçmemek lazımdır.

Velid Bey meslektaşları arasında *itibarlı ve saygın* bir gazeteci olarak tanınmıştı⁵⁸. İstanbul gazetelerinin, bu saygın gazeteciye beklenen desteği vermemesinin nedeni, hem hükümetten çekinmeleri hem de Velid Bey'in, kendisinin sürekli inkâr etmesine rağmen, şahsi konulara girmesiydi. Daha çok merak uyandıransa *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* kapsamında medreselerin kapatılması kararına tepki gösteren, maarif politikasını eleştiren muhafazakâr dergi ve gazetelerin neden davayla ilgili yorum yapmaktan kaçındıklarını.

Hükümet yanlısı basının desteği daha netti ve Ankara merkezli gazetelerden *Hakimiyet-i Milliye*'de Vasıf Bey'i destekleyen yazılar yayımlandı. Aynı gazetenin yazarlarının, eleştirdikleri Velid Bey'in tarzına benzer şekilde makaleler kaleme aldıkları da görüldü. Gerçi ilk makalelerde kişi adı verilmeden ve uygun bir lisanla eleştiri yapıldı. Örneğin Ağaoğlu Ahmet Bey "Eski Zihniyet" başlıklı yazısında Velid Bey'in adını anmadan, o ve onun gibi

---

56 *Cumhuriyet*, 10 Teşrin-i evvel 1924, s. 3. Sivasslı bazı öğretmenlerin istenen desteği vermediği *Tevhid-i Efkâr* tarafından şu şekilde duyurulmuştu: "Sivas 3 Teşrin-i evvel, Maarif müdürü (*Tevhid-i Efkâr*) gazetesinin Maarif Vekili Vasıf Bey hakkındaki neşriyatını protesto ettirmek amacıyla Sivas'ta bütün muallimleri ictimaa davet etmiştir. Muallimler, ortada protesto edilecek bir hal olmadığını arzu ettiği taktirde Vasıf Bey'in mahkemeye müracaat edebileceğini söylemişler ve dört muhalif reye karşı ekseriyetle protesto teklifini kabul etmemişlerdir" (*Tevhid-i Efkâr*, 5 Teşrin-i evvel 1924, s. 2).

57 *Tevhid-i Efkâr*, 3 Teşrin-i evvel 1924, s. 2.

58 Bolat, s. 167.

düşünenleri, vekillerin zeybek oynaması meselesi üzerinden, eski zihniyete taraftar kişiler olarak tanımladı. Bu makalede iki vekilin zeybek oynamasının bu kadar üzerinde durulması konusundaki şu kısa söz dikkat çekmişti: İşte affolunmaz günah, *vir-d-i zebân olan hata*. Vekillerin icraatları yerine şahsiyetleri ve özel hayatlarının ön plana çıkarılmasından rahatsız olan Ağaoğlu, demokratikleşmeye başlayan kurumlar gibi insanların *beyinlerinin* de demokratikleşmesi gerekliliğini belirtmişti⁵⁹.

Makalede geçen eski zihniyet sahiplerinden biri olarak kendisinden bahsedildiğini anlayan Velid Bey'in Ağaoğlu'na cevabı gecikmedi ve asıl bundan sonra taraflar arasında karşılıklı atışma başladı. Ağaoğlu Ahmet Bey'le birlikte Yunus Nadi de Velid Bey ve onun gibi düşünenler hakkında yazmaya başladı. *Tevhid-i Efkâr*'da isimsiz olarak yayınlanan "Şakşakçı Başımız Tekrar Sahne-i Temaşaya Çıkıyor" adlı makalenin başlığından kimin tarafından kaleme alındığı anlaşılıyordu. Makalenin sonunda Velid Bey'in isminin bulunmama nedeni yukarıda açıklandığı gibi mahkeme kararı alındığı tarihten itibaren, vekil ve dava hakkında *Tevhid-i Efkâr*'da çıkan yazıların isimsiz olarak yayınlaması yönündeki uygulamaydı.

"Şakşakçı Başımız Tekrar Sahne-i Temaşaya Çıkıyor"da Ağaoğlu'nun kaleme aldığı "Eski Düzen" adlı makalesi üç sütun yazıyı Vasıf Bey'in zeybek oyununu *medh ve senaya hasr* etmek olarak anıldı. Ağaoğlu yanında Vasıf Bey'e destek verdiği düşünülen Celal Nuri Bey şakşakçıbaşı ve *jurnalci* olarak tanımlandı. Ağaoğlu'nun "Eski Düzen" de belirttiği söz *gittikçe ayağa düşmektedir, alelumum hükümet mefhûmu terzîl olunmaktadır* sözüne verilen cevap çok keskindi:

*Acaba bundan gazeteciler mi mesul? Yoksa barlarda kadeh kıran, meydanlarda oynayan Vasıf Bey gibi vekiller mi?*⁶⁰

Şakşakçıbaşı olmak ve jurnal vermekle suçlananlar arasında yer alan Celal Nuri Bey'in herhangi yazılı veya sözlü bir açıklaması

59 Ağaoğlu Ahmet, "Eski Zihniyet", *Hakimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

60 *Tevhid-i Efkâr*, 5 Teşrin-i evvel 1924, s. 1-2.

olmadıysa da Ağaoğlu Ahmet Bey yazmaya devam etti. Bu sefer, tıpkı Velid Bey'in yazı tarzında bir makale kaleme aldı. Yazıda adeta bir psikolog/psikiyatrist edasıyla ruh sağlığı iyi olmayan Velid Bey'in kendi gözünden eksiklerini ve kişisel özelliklerini anlattı: *Ahval-i ruhiyyesi'nin esiri olan Velid Bey tamamen dengesini yitirmişti ve biçare ve zavallı olan bu hastanın acilen tedavi edilmesi gerekiyordu. Ağaoğlu, Rıza Nur'un Velid Bey hakkındaki uzun müddet tedavi ve istirahat etmesi gerektiği yönündeki tavsiyesinden hareketle, Amerikalı meşhur bir doktorun açıklamalarını kendine mesnet ederek, Velid Bey'in nevrasteni yani irade hastalığından muzdarip olduğunu belirtti ve hastalığın belirtilerini onun üzerinden anlattı⁶¹.*

Yunus Nadi de Vasıf Bey'i destekler nitelikte yazılar yazdı. Ona göre Velid Bey sadece Vasıf Bey'i hedef göstermiyordu; asıl hedef hükümet ve icraatlarıydı. Velid Bey'in yazılarını, 31 Mart Vakası öncesinde yazılarıyla dikkat çeken Derviş Vahdeti'ye benzetmek gibi bir abartı içine girerek, o devrin hükümetinin gösterdiği aciziyet benzeri bir duruma cumhuriyet hükümetinin düşmemesi temennisini belirtti. Doğrusu Yunus Nadi işin boyutunu farklı bir tarafa çekmekte ve hükümeti basına karşı daha etkin önlemler almaya çağırıyordu. Ona göre Vasıf Bey üzerinden inkılabı karşı ciddi bir muhalefet vardı. Doğrusu yaratacağı etki bakımından bu makalenin Ağaoğlu ve hatta Velid Bey'in makalelerinden çok daha önemli olduğu ortadaydı⁶².

Yunus Nadi'nin hükümet aleyhtarı yazılar konusundaki düşüncesi aşırıydı ve eleştiriye de açıktı. Ona cevap da İkdam yazarı Ahmet Cevdet'ten geldi. Ahmet Cevdet'e göre Velid Bey'in yorumları tenkit amaçlıydı ve zaten basının var oluş gereği de buydu. Dolayısıyla Vasıf Bey'e yönelik yazılar onun kişiliğine hakaret olarak değil matbuat özgürlüğü çerçevesinde ele alınmalıydı⁶³. Fakat Yunus Nadi ısrar ediyordu ve yapılanı matbuat hürriyeti

---

61 Ağaoğlu Ahmet, "Velid Bey Nedir", *Hakimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

62 Yunus Nadi, "Anarşiye mi Gideceğiz", *Cumhuriyet*, 9 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

63 Ahmet Cevdet, "Yunus Nadi Bey'e", *İkdam*, 10 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

olarak almıyordu; ona göre niyet çok farklıydı ve *bu memlekette matbuatın taarruz ettiği şeref ve haysiyetler gazete yaygaraları içinde cezasız mı kalacaktı*⁶⁴.

Bu arada hükümet kanadından konuyla ilgili herhangi bir açıklama yapılmasını beklememek gerekir. Fakat kabine üyesi bir vekile destek verildiği yönünde küçük bir emarenin dahi gösterilmemesi şaşırtıcıdır ve hükümetin Vasıf Bey'i yalnız bıraktığı söylenebilir. Resmi kayıtlardan davanın seyri hakkında hükümetin tavrının ne olduğunu takip etmek de imkânsızdır. Konuyla ilgili neredeyse hiç kayıt yoktur. Üstelik hükümetin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından dikkatinin çekildiği görülmektedir. Onun İsmet Paşa'ya hitaben yazdığı *Tevhid-i Efkâr'ın Vasıf Bey'e hücumu bî-edebâne bir şekil almaktadır. Ne düşünülmemektedir*⁶⁵ sözlerine başvekilin verdiği cevap merak konusudur.

Sonuç

Cumhuriyetin ilanı, hilafet makamının durumu gibi hayati konulardaki muhalefet ve sonrasında yaşanan yargılama süreci hem hükümet hem de basın bir hayli yıpratmıştı. Velid Bey'in de yargılandığı İstiklal Mahkemesi sonrasında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın basınla bir nevi barışma amaçlı toplantısının yarattığı olumlu hava daha sürerken Vasıf Bey'in Velid Bey aleyhine açtığı dava dikkatleri tekrar basının üzerine çekmişti.

Velid Bey'in ciddi eleştiriler yaptığı makaleleri gündemi bir süre de olsa meşgul etti. İstanbul basınının önde gelen kalemleri konuya müdahil olmaktan kaçındılar. Bunun nedeni de hükümetle yeni düzelen ilişkileri germemek olduğu kadar Velid Bey'in yazılarındaki üsluptu. İstanbul basını dava konulu haberleri yorum yapmadan ama küçük bir ayrıntıyı dahi kaçırmadan verdi. Fakat aynı gazetelerin Velid Bey'in bam teline basan ifadelerin yer aldığı *Akşam* gazetesindeki "Halka Verir Talkını..." başlıklı yazıdan bahsetmemesi ilginçti. Nedense hiç kimse hatta Velid Bey bu

64 Yunus Nadi, "Ahmet Cevdet Bey'e", *Cumhuriyet*, 11 Teşrin-i evvel 1924, s. 2.

65 BCA, 030.10, 1.1.5. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya hitaben yazdığı Eylül 1924 tarihli yazı. Belgede verilen tarihte gün hanesi boş bırakılmıştır.

makaleye açık açık değinmedi. Makalenin varlığı mahkemedeki duruşmalarda söz konusu edildi ve Velid Bey de bu yazıya ithafen bazı ifadelerini kullandığını kabul etti. Kısacası Velid Bey, muhafazakârlığının ciddiyetle eleştirildiği bu yazı üzerine, dava ya konu olan makalelerini yazmaya başlamış ve kendince hatalarını bulduğu Vasıf Bey üzerinden tüm batıcılara yüklenmişti.

Velid Bey'in Vasıf Bey aleyhine yazdığı yazılarda onun, çağdaşları tarafından tanımlanan, muhafazakâr, hırçın, öfkeli ve kindar kişilik özelliklerini görmek mümkündür. Bu olumsuz özelliklerini kaleminin gücüyle örttüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Kendisi saygın bir gazetecidir ve bir vekile nasıl yüklenilebileceğini çok iyi bilmektedir. Vasıf Bey'in gençliğinden kaynaklanan, Velid Bey'in gözünden, hatalarını ortaya koymak ve onlar üzerinden gitmek dışarıdan bakıldığında hoş görülme de, muhalif bir kişinin hem de bir gazetecinin bu hataları affetmeyeceği ortadadır. Saltanatın ve hilafetin kaldırıldığı yeni bir idarenin kurulduğu, garplılaşmak adına yeni bir hayat anlayışının benimsendiği ortamda, vekillerin en küçük bir açığın kaçırılmayacağı ve muhalefet unsuru olarak kullanılacağı açıktır. Velid Bey de Vasıf Bey'in, kendince eksik taraflarını yakalayıp, Yunus Nadi'nin belirttiği gibi Maarif Vekili üzerinden hükümeti eleştirmenin yolunu bulmuştur.

Dava sürecini konu olan yazılara bakarak, Takrir-i Sükun Kanunu öncesi muhalif basın hakkında değerlendirme yapmak mümkündür. Yine dava süreci özelinde, 1924 yılı için yapılacak bir değerlendirmede, basının gücü, kamuoyunun önemi ve kişilik haklarına saygı gibi konularda ciddi bir farkındalık oluştuğu ve belirtilen konulara önem verildiği görülecektir. Basının dördüncü kuvvet olduğu bilinciyle pek çok gazetede basının var oluş gereğinin eleştiri ve tenkit olduğuna vurgu yapılmıştır. Fakat demokratik anlamda olgunlaşmış bir toplum için belirtilenler bulunmaz bir nimet olsa da hemen her alanda köklü değişikliklerin yapıldığı bir ortamda handikaplı. Takrir-i Sükun Kanunu sonrası pek çok gazetenin kapatılması noktasında bu durumun göz ardı edilmemesi gerekir.

Kaynaklar

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Düstur

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

İleri

İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası

Son Telgraf

Tevhid-i Efkâr

Vatan

Kitaplar Makaleler

Ahmet Cevdet (Oran). "Yunus Nadi Bey'e", *İkdam*, 10 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

Ağaoğlu Ahmet. "Bezirgânlık", *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

----- "Eski Zihniyet", *Hakimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

----- "Velid Bey Nedir", *Hakimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2015*, 27. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2015.

Alpkaya, Faruk. *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

Aybars, Ergün. *İstiklal Mahkemeleri*, Ayraç Kitap+Evi, Ankara, 2009.

Baran, Tülay Alim. *Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları*, Arma Yayınları, İstanbul, 2001, s. 11-13

Bali, Rıfat N. *Sarayın ve Cumhuriyetin Dişçibaşısı*: Sami Günzberg, Kitabevi, İstanbul, 2007

Başar, Erdoğan. *Milli Eğitim Bakanları'nın Faaliyetleri 1920-1960*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2004.

- Bolat, Bengül. "Milli Mücadele Taraftarlığından Cumhuriyet Karşıtlığına Velid Ebuzziya", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/28 (2014-Bahar), ss. 149-174.
- Ebuzziyazâde (Velid Ebuzziya). "Acemi Avukatlar", *Tevhid-i Efkâr*, 21 Eylül 1924, s. 1.
- "Vasıf Bey'e Cevap", *Tevhid-i Efkâr*, 25 Eylül 1924, s. 1.
- "Vasıf Bey'in Davası", *Tevhid-i Efkâr*, 30 Eylül 1924, s. 1.
- "Vasıf Bey Maarif Vekili Olabilir mi?", *Tevhid-i Efkâr*, 26 Eylül 1924, s. 1.
- İsmail Müştak (Mayakon), "Muallimlerimiz Siyasetle Uğraşmalıdırlar", *Tanin*, 1 Teşrin-i evvel 1924, s. 2.
- İstanbul İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları), c. 2, yay. haz. Mehmet Şahin vd. Ankara, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Öksüz, Mert. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyaset, Toplum ve Mizah İlişkileri", *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu* 28-30 Nisan 2016, Bildiriler Kitabı 1. Cilt, Bartın 2016, Baskı Hermes Ofset Ankara.
- Necmettin Sadık (Sadak), "Halka Verir Talkını ...", *Akşam*, 21 Eylül 1924, s. 1.
- Şimşir, Bilâl N. *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.
- Yako Sami, "Sebb ü Şetm ve Kadh ü Zemm", *İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası*, nr. 21-22 (1327), ss. 678-679.
- Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c. III (1922-1944), Rey Yayınları, İstanbul, 1970.
- Yunus Nadi (Abalıoğlu). "Ahmet Cevdet Bey'e", *Cumhuriyet*, 11 Teşrin-i evvel 1924, s. 2.
- "Anarşiye mi Gideceğiz", *Cumhuriyet*, 9 Teşrin-i evvel 1924, s. 1.